

152. löggjafarþing 2021–2022.
Þingskjal x — x. mál.
Stjórnarfrumvarp.

Frumvarp til laga

um lög um breytingu á lögum um meðferð einkamála, nr. 91/1991, lögum um meðferð sakamála, nr. 88/2008, og lögum um dómstóla, nr. 50/2016 (ýmsar breytingar).

Frá innanríkisráðherra.

I. KAFLI

Breyting á lögum um meðferð einkamála, nr. 91/1991.

1. gr.

Í stað orðsins „sakborningur“ í 1. mgr. 9. gr. laganna, kemur: aðili.

2. gr.

Orðin „í fjórriti“ í 1. másl. 3. mgr. 147. gr. laganna falla brott; og við sama málslið bætast orðin: í þeim fjölda eintaka sem Landsréttur ákveður.

3. gr.

Á eftir 1. másl. 148. gr. laganna kemur nýr málsliður, svohljóðandi: Frest sem samkvæmt því myndi renna út á tímabilunum frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska, má þó lengja sem svarar þeim dagafjölda.

4. gr.

Í stað orðanna „uppkvæðningu dóms um“ í 4. mgr. 153. gr., kemur: frá; og við málsgreinina bætist: og á hún ekki við um gagnáfrýjunarstefnu nema áfrýjunarstefna í aðalsök hafi verið gefin út að nýju eða að gagnsök hafi verið vísað frá Landsrétti.

5. gr.

Á eftir 2. másl. 1. mgr. 158. gr. laganna kemur nýr málsliður, svohljóðandi: Frest sem samkvæmt því myndi renna út á tímabilunum frá og með 15. júlí til og með 14. ágúst, frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska, má þó lengja sem svarar þeim dagafjölda.

6. gr.

Eftirfarandi breytingar verða á 167. gr. laganna:

- a. Á eftir 2. mgr. kemur ný málsgrein, svohljóðandi: 3. Unnt er að sækja um leyfi til að kæra til Hæstaréttar dómshöfn Landsréttar um önnur atriði en í 1. mgr. greinir. Við mat á því hvort Hæstiréttur eigi að samþykkja að taka slíkt kæruefni til meðferðar skal líta til þess hvort kæruefnið hafi fordæmisgildi eða grundvallarþýðingu fyrir meðferð málsins. Þá getur Hæstiréttur tekið kæruefni til meðferðar ef ástæða er til að ætla að hin kærða dómshöfn sé bersýnilega röng að formi eða efni.

- b. Í stað tölustafsins „3“ í 3. mgr., kemur: 4; og í stað orðanna „1. og 2. mgr.“ koma orðin: 1., 2. og 3. mgr.

7. gr.

Orðin „í sex eintökum“ í 1. másl. 2. mgr. 171. gr. laganna falla á brott; og við sama málslið bætast orðin: í þeim fjölda eintaka sem Hæstiréttur ákveður.

8. gr.

Á eftir 1. másl. 172. gr. laganna kemur nýr málsliður, svohljóðandi: Frest sem samkvæmt því myndi renna út á tímabilunum frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska, má þó lengja sem svarar þeim dagafjölda.

9. gr.

Eftirfarandi breytingar verða á 175. gr. laganna:

- a. Orðin „þörf sé á að fá endanlega niðurstöðu Hæstaréttar með skjótum hætti og“ í 2. másl. 1. mgr., falla brott; og í stað orðanna „verið fordæmisgefandi“ í sama málslið koma orðin: haft fordæmisgildi; og við 3. másl. 1. mgr. 175. gr. laganna bætast orðin: eða enn er deilt um staðreyndir sem sérkunnáttu þarf í dómi til að leysa úr.
- b. Á eftir orðinu Landsréttur í lokamálslið 2. mgr. koma orðin: gefur þá út áfrýjunarstefnu og.

10. gr.

Í stað orðanna „uppkvaðningu dóms um“ í 1. mgr. 180. gr., kemur: frá; og við málsgreinina bætist: og á hún ekki við um gagnáfrýjunarstefnu nema áfrýjunarstefna í aðalsök hafi verið gefin út að nýju eða að gagnsök hafi verið vísað frá Hæstarétti.

11. gr.

Á eftir 2. másl. 1. mgr. 182. gr. laganna kemur nýr málsliður, svohljóðandi: Frest sem samkvæmt því myndi renna út á tímabilunum frá og með 15. júlí til og með 14. ágúst, frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska, má þó lengja sem svarar þeim dagafjölda.

II. KAFLI

Breyting á lögum um meðferð sakamála, nr. 88/2008.

12. gr.

Á eftir 2. máls. 3. mgr. 25. gr. laganna kemur nýr málsliður, svohljóðandi: Þá getur ríkislögreglustjóri falið löglærðum starfsmanni sínum að flytja mál sem hann höfðar.

13. gr.

Við 1. mgr. 98. gr. laganna bætist nýr málsliður, svohljóðandi: Ef óskað er eftir framlengingu gæsluvarðhalds og slík krafa er tekin fyrir af dómara áður en það rennur út fellur það ekki niður meðan á slíkum fresti stendur.

14. gr.

Eftirfarandi breytingar verða á 104. gr. laganna:

- a. Á efir lokamálslið 1. mgr. kemur nýr málsliður, svohljóðandi: Þangað skal einungis kveðja þann sem kröfuna gerir ef nauðsyn ber til.

- b. 3. mgr. verður svohljóðandi: Ef sá sem kröfu gerir mætir ekki í þinghaldi skal fella málið niður, sbr. þó niðurlag 1. mgr. þessarar greinar, en úrskurða má sakborningi eða öðrum sem sótt hefur þinghaldið ómaksbætur úr hendi hans ef sá sem kröfuna gerir og sakborningur eða sá sem kröfu er beint að voru kvaddir á dómþing.

15. gr.

Á eftir orðunum „komist að samkomulagi“ í b-lið 3. mgr. 146. gr. laganna, kemur: , að undangenginni sáttamiðlun,.

16. gr.

Orðin „í sex eintökum“ í 3. másl. 1. mgr. 213. gr. laganna falla brott; og við sama málslið bætast orðin: þeim fjölda eintaka sem Hæstiréttur mælir fyrir um.

III. KAFLI

Breyting á lögum um dómstóla, nr. 50/2016.

17. gr.

Orðin „og skal hann ekki vera starfandi dómari“ í 4. másl. 1. mgr. 11. gr. laganna, falla brott.

18. gr.

2. másl. 1. mgr. 17. gr. laganna verður svohljóðandi: Varadómari skal fullnægja skilyrðum til að skipa megi hann í embætti hæstaréttardómara, sbr. 2. og 3. mgr. 13. gr.

19. gr.

3. másl. 2. mgr. 18. gr. laganna verður svohljóðandi: Settur dómari skal þá fullnægja skilyrðum til að skipa megi hann í embætti hæstaréttardómara, sbr. 2. og 3. mgr. 13. gr.

20. gr.

2. másl. 1. mgr. 25. gr. laganna verður svohljóðandi: Varadómari skal fullnægja skilyrðum til að skipa megi hann í embætti landsréttardómara, sbr. 21. gr.

21. gr.

3. másl. 2. mgr. 26. gr. laganna verður svohljóðandi: Settur dómari skal þá fullnægja skilyrðum til að skipa megi hann í embætti landsréttardómara, sbr. 21. gr.

22. gr.

7. tölul. 2. mgr. 29. gr. orðast svo: Hefur í minnst þrjú ár verið alþingismaður eða gegnt lögfræðistörfum að aðalstarfi. Leggja má saman starfstíma þessara greina.

23. gr.

1. másl. 2. mgr. 35. gr. laganna verður svohljóðandi: Ekki verður sett í embætti héraðsdómara á leyfistíma nema brún nauðsyn krefji, svo sem vegna forfalla fleiri en eins dómara, og dómstólasýslan mæli með því.

24. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi, sbr. þó 2. – 3. mgr.

Ákvæði 4. og 9. gr. gilda ekki um dóma sem gengið hafa í héraði fyrir gildistöku laganna.

Ákvæði 6. og 10. gr. gilda ekki um dóma eða úrskurði sem gengið hafa í Landsrétti fyrir gildistöku laganna.

Greinargerð.

1. Inngangur.

Frumvarp þetta er samið í dómsmálaráðuneytinu og af réttarfarsnefnd. Með því eru lagðar til nokkrar breytingar á lögum um meðferð einkamála, nr. 91/1991, lögum um meðferð sakamála, nr. 88/2008 og lögum um um dómstóla, nr. 50/2016. Mikilvægustu breytingarnar sem lagðar eru til með frumvarpinu varða heimild til að sækja um kæruleyfi til Hæstaréttar Íslands í auknum mæli sem og skilyrði fyrir því að áfrýja héraðsdómi beint til Hæstaréttar. Aðrar breytingartillögur eru af ýmsu tagi og miða ýmist að því eða skýra eða einfalda gildandi lagaákvæði eða færa til betri vegar í ljósi fenginnar reynslu.

2. Tilefni og nauðsyn lagasetningar.

Tilefni lagasetningarinnar er að gera nokkrar misumfangsmiklar en þó aðkallandi breytingar á ákvæðum gildandi réttarfarslögjafar. Á þeim fjórum árum sem liðin er frá því að þriggja þrepa dómskerfi var komið á fót hér á landi og Landsréttur tók til starfa, á grundvelli laga nr. 49/2016 um breytingu á lögum um meðferð einkamála og lögum um meðferð sakamála og nýrra dómstólalaga nr. 50/2016, hafa dómsmálaráðuneytinu og réttarfarsnefnd borist ábendingar um ýmis atriði sem reynslan hefur leitt í ljós að betur megi fara í hinu nýja regluverki um málsmeðferð fyrir þessum dómstólum og um önnur atriði sem ekki tengjast nýlegum breytingum á dómstólum og réttarfari. Ekki er um að ræða atriði sem hafa hamlað málsmeðferð fyrir þessum dómstólum heldur frekar þætti í málsmeðferðinni sem þarfnast frekari útfærslu eða samræmingar milli dómstiga.

Starfsemi dómstóla og meðferð mála sem rekin eru fyrir þeim er stærstum hluta fest í lög og breytingar á því verkferli sem dómsmál eru unnin eftir, þótt smávægilegar séu, verða því að jafnaði ekki gerðar nema með því að breyta lögum. Réttarfarslög eru auk þess lifandi löggjöf sem þarf að taka mið af straumum og stefnum í réttarfari í nágrannalöndunum og er auk þess nauðsynlegt að laga í smáu sem stóru að þeim samfélagslegu þörfum sem dómstólarnir verða að þjóna á hverjum tíma. Sú réttarfarslöggjöf sem nýlega hefur komið til framkvæmda er þannig ekki endapunktur þeirrar þróunar sem íslenskt réttarfar þarf stöðugt að vera í.

3. Meginefni frumvarpsins.

Í þessum kafla verður vikið að veigamestu atriðunum sem frumvarpið felur í sér en það athugist að ekki er um tæmandi talningu að ræða. Nánari grein er gerð fyrir breytingatillögum í skýringum við einstakar greinar frumvarpsins.

Fjöldi eintaka gagna sem leggja þarf fram við kærú. Samkvæmt gildandi lögum um meðferð einkamála ber þeim sem kærir úrskurð eða dómsathöfn héraðsdóms til Landsréttar að senda Landsrétti í fjórriti þau gögn málsins sem hann telur sérstaklega þörf á til úrlausnar um kærufnið. Á samsvarandi hátt er nú kveðið á um í lögum um meðferð einkamála og lögum um meðferð sakamála að sá sem kærir, ef við á með kæruleyfi, dómsathöfn Landsréttar til Hæstaréttar skuli senda Hæstarétti sömu gögn í sex eintökum. Lagt er til með frumvarpinu að

Landsrétti annars vegar og Hæstarétti hins vegar verði látið eftir að ákveða með reglum þann fjölda eintaka gagna málsins sem leggja þarf fram í kærumálum í stað þess að binda það í lög.

Frestur til greinargerðaskila á sumarleyfistíma og við stórhátíðir. Með frumvarpinu er lagt til að Landsrétti og Hæstarétti verði heimilt að lengja fresti varnaraðila í kærumálum til að skila skriflegri greinargerð og málgögnum á tímabilunum frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska. Þá er einnig lagt til að Landsrétti og Hæstarétti verði heimilt að lengja fresti stefnda við áfrýjun til að skila greinargerð og málgögnum frá og með 15. júlí til og með 14. ágúst, frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska. Framangreindar breytingatillögur taka eingöngu til laga um meðferð einkamála.

Útgáfa gagnáfrýjunarstefnu í einkamáli. Lagt er til að heimild gagnáfrýjanda í áfrýjuðu einkamáli, bæði fyrir Landsrétti og Hæstarétti, til að fá gagnáfrýjunarstefnu gefna út að nýju sé bundin við það að áfrýjunarstefna í aðalsök hafi verið gefin út að nýju eða að gagnsök hafi verið vísað frá dómi.

Rýmkuð heimild til að sækja um kæruleyfi til Hæstaréttar í einkamálum. Samkvæmt gildandi lögum um meðferð einkamála sæta tiltekin atriði sem kveðið er á um í 1. mgr. 167. gr. laganna kæru til Hæstaréttar. Þá er heimilt samkvæmt 2. mgr. 167. gr. að sækja um leyfi til að kæra til Hæstaréttar úrskurði Landsréttar þegar svo er mælt fyrir í öðrum lögum. Lagt er til að ákvæðið verði rýmkað þannig að unnt verði að sækja um kæruleyfi til Hæstaréttar í fleiri tilvikum. Við mat á því hvort Hæstiréttur samþykki að taka kærufni til meðferðar skal líta til þess hvort það hafi fordæmisgildi eða grundvallarþýðingu fyrir meðferð viðkomandi máls. Þá geti Hæstiréttur tekið kærufni til meðferðar ef ástæða er til að ætla að hin kærða dómsathöfn sé bersýnilega röng að formi eða efni.

Rýmkuð heimild til óska eftir leyfi til að áfrýja héraðsdómi í einkamáli beint til Hæstaréttar. Samkvæmt gildandi lögum er heimilt að óska eftir leyfi til að áfrýja héraðsdómi í einkamáli beint til Hæstaréttar. Slíkt leyfi skal þó ekki veitt nema þörf sé á að fá endanlega niðurstöðu Hæstaréttar með skjótum hætti og niðurstaða málsins geti verið fordæmisgefandi, haft almenna þýðingu fyrir beitingu réttarreglna eða haft verulega samfélagslega þýðingu að öðru leyti. Þá skal ekki veita leyfi ef málsaðili telur þörf á leiða vitni í málinu eða enn er uppi ágreiningur um sönnunargildi munnlegs framburðar. Með frumvarpi þessu er lagt til að skilyrðið um þörf fyrir skjóta niðurstöðu Hæstaréttar verði fellt brott og heimildin þannig rýmkuð. Þá er lagt til að það viðbótarskilyrði verði sett fyrir veitingu slíks leyfis, að ekki sé enn deilt um staðreyndir sem sérkunnáttu þarf í dómi til að leysa úr.

Niðurfelling sakamáls að undangenginni sáttamiðlun. Lagt er til að skýrt verði kveðið á um úrræðið sáttamiðlun í lögum um meðferð sakamála auk þess sem það verði skilyrði fyrir niðurfellingu máls á grundvelli samkomulags að sáttamiðlun hafi áður farið fram.

Framlenging gæsluvarðhalds. Lagt er til skýrt verði tekið fram í lögum um meðferð sakamála að þegar svo háttar til að óskað er framlengingar á gæsluvarðahaldi og sú krafa er tekin fyrir áður en gæsluvarðhaldið rennur út, þá falli það ekki niður á meðan dómari ræður því lykta hvort fallist verður á kröfuna eður ei.

Setning héraðsdómara. Samkvæmt gildandi lögum um dómstóla er heimilt að setja héraðsdómara vegna leyfa skipaðra dómara en þó aldrei til skemmri tíma en tólf mánaða, nema um sé að ræða leyfi við héraðsdómstól þar sem þrír eða færri dómara starfa. Lagt er til að þessari reglu verði breytt þannig að heimilt verði að setja dómara við héraðsdómstól, óháð því hversu margir dómara starfa þar, ef brýn nauðsyn krefur og dómstólasýslan mælir með því.

Setning dómara við Landsrétt og Hæstarétt. Samkvæmt gildandi lögum um dómstóla skulu dómara sem settir eru við Landsrétt og Hæstarétt, hvort heldur í einstök mál eða til lengri

tíma, koma úr röðum fyrrverandi dómara en sé það ekki unnt þá úr röðum annarra sem fullnægja skilyrðum til að hljóta skipun í viðkomandi embætti. Lagt er til að þessi regla verði færð í sama horf og fyrir setningu gildandi laga þannig að settir dómarar við Landsrétt og Hæstarétt skuli einfaldlega fullnægja skilyrðum til að skipa megi þá í það embætti sem um ræðir.

Hæfisskilyrði héraðsdómara. Samkvæmt 7. tölul. 1. mgr. 29. gr. gildandi laga um dómstóla má skipa þann einn í embætti héraðsdómara sem hefur í minnst þrjú ár verið alþingismaður eða stundað málflutningsstörf að staðaldri eða gegnt lögfræðistörfum að aðalstarfi hjá ríkinu en leggja má saman starfstíma í hverri af þessum greinum. Með frumvarpi þessu er lagt til að áskilnaður um störf fyrir ríkið eða sveitarfélag verði felldur brott. Eftirleiðis verði því einungis gerð krafa um að viðkomandi hafi í þrjú ár verið alþingismaður eða gegnt lögfræðistörfum að aðalstarfi.

4. Samræmi við stjórnarskrá og alþjóðlegar skuldbindingar.

Þær breytingar sem lagðar eru til í frumvarpinu gefa ekki tilefni til að ætla að þær séu í andstöðu við stjórnarskrá eða alþjóðlegar skuldbindingar.

5. Samráð.

6. Mat á áhrifum.

Áhrif frumvarpsins eru fyrst og fremst þau að málsmeðferðarreglur verða afdráttarlausari, skýrari og samræmdari og lögfesting þess ætti að koma dómstólunum sjálfum og þeim sem þeir eiga að þjóna til góða. Ekki verður séð að frumvarpið geti haft neikvæð eða íþyngjandi áhrif á starfsemi dómstólanna eða þá sem dómstólarnir eiga að þjóna. Ekki er gert ráð fyrir að frumvarpið hafi fjárhagsleg áhrif fyrir ríkissjóð.

Ekki er gert ráð fyrir að frumvarpið hafi áhrif á jafnrétti eða stöðu kynjanna.

Um einstakar greinar frumvarpsins.

Um 1. gr.

Með ákvæðinu er lögð til leiðrétting á ákvæði 9. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála. Ástæðan er sú að með 2. gr. laga nr. 76/2019, þar sem ákvæði 9. gr. laga nr. 91/1991 var breytt, var orðið sakborningur tekið upp í ákvæðið í stað orðsins aðili. Sú misritun skýrist af því að með 18. gr. laga nr. 76/2019 var gerð efnislega samhljóða breyting á 1. mgr. 11. gr. laga nr. 88/2008 um meðferð sakamála.

Um 2. gr.

Með ákvæðinu er lagt til að gerð verði breyting á 3. mgr. 147. gr. laga um meðferð einkamála, þannig að eftirleiðis verði Landsrétti látið eftir að ákveða þann fjölda eintaka gagna máls sem leggja þarf fyrir réttinn þegar dómsathafnir eru kærðar til réttarins í stað þess að kveða á um þann fjölda í löggjöf líkt og nú er gert. Nærtækara þykir að mælt verði fyrir um atriði af þessu tagi í reglum Landsréttar fremur en að festa það í löggjöf, en rétturinn mælir nú þegar fyrir um fjölda eintaka greinargerða og málgagna í málum sem áfrýjað er til réttarins, sbr. 1. og 4. mgr. 156. gr. laganna. Með þessu fyrirkomulagi má meðal annars ætla að skjótvirkara verði að bregðast við breyttri þörf á gagnaframlagningu sem leiða mun af rafrænni gagnasendingu. Ekki verður séð að varhugavert sé að færa valdið til ákvörðunar þar um frá löggjafanum.

Um 3. gr.

Með ákvæðinu er lagt til að Landsrétti verði heimilað til að lengja fresti varnaraðila til að skila skriflegri greinargerð um kæruefni ásamt þeim málsgögnum sem hann telur vanta á tímabilunum frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska. Hér hagar þannig til að án lagaheimildar af þessu tagi hefur varnaraðili í málum sem ekki sæta flýtimeðferð samkvæmt XIX. kafla laganna færri virka daga til að skila greinargerð og eftir atvikum þeim málsgögnum sem hann telur vanta, en annars væri ef frestir til þess bæru ekki upp á og í kringum hátíðisdaga. Kæra málsins og skil á málsgögnum og greinargerð sóknaraðila er ákveðin af sóknaraðila sem hefur því almennt í hendi sér hvenær varnaraðili þarf að taka til varna. Það kann að koma sér illa fyrir varnaraðila að þá vinnu beri upp á þessa daga og við því er brugðist með því að veita Landsrétti heimild til að lengja frest varnaraðila samkvæmt 148. gr. laganna sem því nemur.

Um 4. gr.

Hér er mælt fyrir um tvær breytingar á 4. mgr. 153. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála. Annars vegar er gerð breyting á orðalagi ákvæðisins til samræmis við það að niðurfellingu máls getur borið að með öðrum hætti en uppkvaðningu dóms og því er látið við það sitja að ákvæðið mæli almennt fyrir um niðurfellingu máls í stað þess að tilgreina með hvaða hætti þær málalýktir geta borið að. Hins vegar er lögð til sú breyting á ákvæðinu að kveðið verði sérstaklega á um að heimild gagnáfrýjanda í áfrýjuðu einkamáli til að fá gagnáfrýjunarstefnu gefna út að nýju sé bundin við það að áfrýjunarstefna í aðalsök hafi verið útgefin að nýju eða að gagnsök hafi verið vísað frá Landsrétti. Með breytingunni er þannig girt fyrir þá aðstöðu að unnt sé að tefja meðferð máls með því að þingfesta ekki gagnáfrýjunarstefnu, þó þannig að gætt verði að því að svo megi eftir sem áður gera ef áfrýjunarstefna í aðalsök hefur verið gefin út að nýju, sem og þegar gagnsök hefur verið vísað frá Landsrétti. Réttmætt þykir að málsaðilar hafi sama tækifæri til að koma sínum málalýktum fyrir réttinn þegar áfrýjunarstefna í aðalsök er gefin út að nýju. Þá þykir að sama skapi rétt að heimila að gagnáfrýjunarstefna verði endurútgefin að nýju innan fjögurra vikna þegar gagnsök hefur verið vísað frá Landsrétti, svo sem almennt gildir um áfrýjunarstefnur samkvæmt ákvæðinu, því ellegar hefði frávísun þess þáttar málsins í reynd sömu réttaráhrif og að málalýktum gagnáfrýjanda hefði, að þessu leyti, verið hafnað með efnisdómi.

Um 5. gr.

Með ákvæðinu er lagt til að Landsrétti verði heimilað að lengja fresti stefnda í 1. mgr. 158. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála til að skila skriflegri greinargerð og öðrum málsgögnum sem hann leggur fram á tímabilunum frá og með 15. júlí til og með 14. ágúst, frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska. Án lagaheimildar af þessu tagi er aðstaða stefnda, sem ætlar sér að una dómi héraðsdóms, sú að þurfa að taka til varna yfir hásumarleyfistíma eða á þeim tíma árs þar sem færri virkir dagar eru en ella, án tillits til þess hvort málinu verði strax úthlutað til dómara í kjölfarið. Um heimild Landsréttar er að ræða sem ætla má að verði einkum beitt að því er sumarleyfistímann varðar, en að sama skapi kann að vera málefnalegt að lengja fresti stefnda til að koma málalýktum sínum á framfæri á hinum tímabilunum sem tilgreind eru. Réttmætt þykir að heimildin taki einvörðungu til stefnda en ekki áfrýjanda sem kosið hefur að skjóta málinu til Landsréttar og hefur þannig tekið ákvörðun um áframhaldandi málarekstur. Það kann að koma sér illa fyrir stefnda að vinna við málalýkt hans beri upp á hin tilgreindu tímabil og við því er brugðist með því að unnt sé að lengja frest hans samkvæmt 1. mgr. 158. gr. laganna sem því nemur.

Um 6. gr.

Með ákvæðinu er lagt til að heimild Hæstaréttar til að veita leyfi samkvæmt 167. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála til að kæra úrskurð Landsréttar verði rýmkuð frá gildandi rétti. Við stofnun Landsréttar sem millidómstigs var lagt upp með að kæruheimildir til Hæstaréttar væru fáar og afmarkaðar. Byggðist það annars vegar á því varfærnisjónarmiði að nokkur reynsla þyrfti að komast á hið nýja skipulag réttarkerfisins áður en lagt væri endanlegt mat á afkastagetu Hæstaréttar og hins vegar á því að koma í veg fyrir að kærur um réttarfarságreiningu yllu töfum á meðferð mála. Því var farin sú leið að kveða á um tiltekin atriði í 1. mgr. 167. gr. laga um meðferð einkamála sem ávallt mætti kæra til Hæstaréttar og tiltaka í 2. mgr. 167. gr. að unnt væri að sækja um leyfi Hæstaréttar til að kæra úrskurði Landsréttar í kærumálum þegar svo væri mælt í öðrum lögum. Heimildir af því tagi má nú finna í fjölmörgum sérlögum.

Af framangreindu leiðir að ekki er hægt að sækja um leyfi til að kæra til Hæstaréttar úrskurði Landsréttar um önnur réttarfarsatriði sem fjallað er um í lögum um meðferð einkamála. Með 6. gr. frumvarpsins er lagt til að þessu verði breytt og unnt verði að sækja um leyfi til að kæra til Hæstaréttar dómsathafnir Landsréttar um önnur atriði en þau sem greinir í 1. mgr. 167. gr. laga um meðferð einkamála. Er þá meðal annars litið til þeirrar reynslu sem nú hefur fengist sem og mikilvægi þess að Hæstiréttur geti kveðið upp fordæmisgefandi dóma um réttarfarsatriði þar sem það þykir nauðsynlegt. Lagt er til að þegar Hæstiréttur metur hvort veita skuli slíkt kæruleyfi skuli líta til þess hvort kærufnið hafi fordæmisgildi eða grundvallarþýðingu fyrir meðferð málsins. Þá geti Hæstiréttur tekið kærufni til meðferðar ef ástæða er til að ætla að hin kærða dómsathöfn sé bersýnilega röng að formi eða efni.

Um 7. gr.

Með ákvæðinu er lögð til breyting á 1. mgr. 171. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, þannig að Hæstarétti verði látið eftir að ákveða þann fjölda eintaka gagna málsins sem leggja þarf fyrir réttinn þegar dómsathafnir eru kærðar til réttarins í stað þess að kveða á um þann fjölda í löggjöf. Nærtækara þykir að mæla fyrir um þetta atriði í reglum Hæstaréttar fremur en að festa það í löggjöf, en rétturinn mælir nú þegar fyrir um fjölda eintaka greinargerða og málgagna í málum sem áfrýjað er til réttarins, sbr. 1. og 4. mgr. 180. gr. laganna, auk þess sem nú þegar er kveðið á um fjölda eintaka gagna málsins sem leggja þarf fyrir réttinn þegar dómsathafnir eru kærðar til réttarins. Með þessu fyrirkomulagi má meðal annars ætla að skjótvirkara verði að bregðast við breyttri þörf á gagnaframlagningu sem leiða mun af rafrænni gagnasendingu. Ekki verður séð að varhugavert sé að færa valdið til ákvörðunar þar um frá löggjafanum.

Um 8. gr.

Með ákvæðinu er lagt til að Hæstarétti verði veitt heimild til að lengja fresti varnaraðila til að skila skriflegri greinargerð um kærufni ásamt þeim málgögnum sem hann telur vanta á tímabilunum frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska. Um er að ræða sams konar heimild og lagt er til að Landsrétti verði fengin með 3. gr. þessa frumvarps. Um nánari skýringar við ákvæðið vísast til þeirrar greinar frumvarpsins að breyttu breytanda eftir því sem við á um kærur til Hæstaréttar.

Um 9. gr.

Hér eru lagðar til þrjár breytingar á 1. mgr. 175. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, auk breytingar á 2. mgr. sama ákvæðis.

Í fyrsta lagi er lagt til að fallið verði frá því skilyrði fyrir heimild til að fá leyfi til að áfrýja héraðsdómi beint til Hæstaréttar að þörf sé á að fá endanlega niðurstöðu réttarins með skjótum hætti. Nokkrum beiðnum um að áfrýja héraðsdómi beint til Hæstaréttar hefur verið hafnað þar sem skilyrðið hefur ekki þótt vera fyrir hendi, án þess að önnur skilyrði 1. mgr. 175. gr. laganna standi áfrýjun í vegi. Sum hver þessara mála hafa síðar verið dæmd af Hæstarétti. Meginmarkmiðið með því að koma á millidómstigi hér á landi var að tryggja milliliðalausri málsmeðferð á tveimur dómstigum þar sem slíkrar sönnunarfærslu var þörf en ekki öll mál yrðu dæmd á þremur dómstigum. Í málum sem hafa ótvírætt fordæmisgildi og þar sem fyrir liggur að ekki þarf að leiða vitni eða endurskoða mat á sönnunargildi munnlegs framburðar og ekki reynir á attriði sem sérkunnáttu þarf í dómi til að leysa úr er getur verið bagaleg fyrir málsaðila að reka málið á þremur dómstigum, einkum með tilliti til málshraða og kostnaðar. Ekki er gert ráð fyrir að rýmkun þessarar heimildar leiði til þess að fjöldi héraðsdómsmála sem verði áfrýjað beint til Hæstaréttar aukist mikið og í flestum ef ekki öllum tilvikum yrði um að ræða mál sem hvort sem er hefðu komið til meðferðar hjá Hæstaréttar að fenginni úrlausn Landsréttar.

Í öðru lagi er lögð til breytingar á orðalagi til samræmis við 1. mgr. 167. gr. laganna þar sem ekki verður séð að orðalag ákvæðanna hafi mismunandi þýðingu.

Í þriðja lagi er lagt til að tekið verði fram í 1. mgr. 175. gr. laganna að ekki skuli veita leyfi til að áfrýja héraðsdómi beint til Hæstaréttar ef enn er deilt um staðreyndir sem sérkunnáttu þarf í dómi til að leysa úr. Til samræmis við heimild forseta Landsréttar samkvæmt 2. gr. a. sömu laga til þess að kveða til setu í dómi við réttinn sérfróðan eða eftir atvikum sérfróða meðdómendur, í málum þar sem enn er deilt um staðreyndir sem eru bornar fram sem málsástæður fyrir Landsrétti og forseti telur þurfa sérkunnáttu í dómi til að leysa úr, þykir heppilegra að slík mál komi að jafnaði til kasta Landsréttar og því skuli ekki veita leyfi til að áfrýja héraðsdómi beint til Hæstaréttar ef sú aðstaða er fyrir hendi.

Í fjórða lagi er lögð til breyting á 2. mgr. 175. gr. laganna til að kveða afdráttarlaust á um að ekki skuli gefa út áfrýjunarstefnu sem lögð er fyrir Landsrétt með ósk um að áfrýja héraðsdómi beint til Hæstaréttar, samanber upphafsmálslið málsgreinarinnar. Slíka stefnu skuli Landsréttur einungis gefa út að framkominni ósk áfrýjanda þess efnis ef að Hæstiréttur hafnar ósk um að áfrýjanda um að áfrýja héraðsdómi beint til Hæstaréttar, en ósk um áframhaldandi meðferð málsins fyrir Landsrétti skal áfrýjandi bera upp við Landsrétt innan viku frá höfnun Hæstaréttar. Sem fyrr er við það miðað að áfrýjunarfrestur til Landsréttar sé rofinn með því móttöku stefnunnar hjá réttinum, en ekki komi til neinnar frekari meðferðar hennar eftir almennum reglum, þar á meðal að ekki skuli inna af hendi gjald fyrir útgáfu hennar á grundvelli laga nr. 88/1991 um aukatekjur ríkissjóðs, fyrr en að fyrrgreindri tilkynningu áfrýjanda fram kominni.

Um 10. gr.

Hér er mælt fyrir um tvær breytingar á 1. mgr. 180. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála vegna meðferðar mála fyrir Hæstarétti, sem eru af sama toga og mælt er fyrir um í 4. gr. frumvarpsins vegna meðferðar mála fyrir Landsrétti. Um nánari skýringar við ákvæðið vísast til þeirrar greinar frumvarpsins að breyttu breytanda eftir því sem við á um málskot til Hæstaréttar.

Um 11. gr.

Með ákvæðinu er lagt til að Hæstarétti verði veitt heimild til að lengja fresti stefnda í 1. mgr. 182. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, á tímabilunum frá og með 15. júlí til og með 14. ágúst, frá og með 22. desember til og með 4. janúar og frá og með skírdegi til og með annars dags páska, til að skila skriflegri greinargerð og öðrum málgögnum sem hann leggur fram. Um er að ræða sams konar heimildir og lagt er til í 5. gr. frumvarpsins að Landsrétti verði veitt vegna meðferðar mála fyrir Landsrétti. Um nánari skýringar við ákvæðið vísast til þeirrar greinar frumvarpsins að breyttu breytanda eftir því sem við á um málskot til Hæstaréttar.

Um 12. gr.

Með ákvæðinu er kveðið á um að nýjum málslið verði aukið við 3. mgr. 25. gr. laga nr. 88/2008 um meðferð sakamála þess efnis að ríkislögreglustjóri geti falið löglærðum starfsmanni sínum að flytja þau mál sem hann höfðar. Embætti ríkislögreglustjóra hefur kallað eftir að geta hagað skipulagi embættisins á þann hátt að hann geti falið löglærðum starfsmönnum sínum að sinna málflytningastörfum fyrir embættið. Sú tilhögun er lögð fram til samræmis við þær heimildir sem aðrir lögreglustjórar hafa vegna þeirra sakamála sem þeir höfða.

Um 13. gr.

Hér er lagt til að aukið verði við 1. mgr. 98. gr. laga nr. 88/2008 um meðferð sakamála nýjum málslið þar sem kveðið verði afdráttarlaust á um að þegar óskað er eftir framlengingu á gæsluvarðhaldi og slík krafa er tekin fyrir af dómara áður en það rennur út, þá falli það gæsluvarðhald sem krafist er framlengingar á ekki niður meðan dómari hefur kröfuna til meðferðar. Þannig muni eftirleiðis ekki leika minnsti vafi á um hvort hið sama eigi við þegar gæsluvarðhalds er krafist í upphafi eða þegar slík þvingunarráðstöfun er framlengd. Því skal haldið til haga að eftir sem áður skal dómari að jafnaði leggja úrskurð á kröfuna sem fljótt sem verða má og ávallt innan 24 klukkustunda, sbr. 1. mgr. 94. gr. laga um meðferð sakamála.

Um 14. gr.

Hér er lagt til að aukið verði við 1. mgr. 104. gr. laga nr. 88/2008 um meðferð sakamála nýjum málslið sem hafi að geyma undantekningu frá þeirri meginreglu að sá sem geri kröfu samkvæmt 1. mgr. 102. gr. laganna skuli mæta fyrir dóm. Eftirleiðis skuli meginreglan vera sú að í þeim tilvikum sé ekki nauðsynlegt að sá sem kröfuna geri mæti til dómþings, en það verði dómarsans að meta hvort nauðsynlegt sé að þeirrar mætingar sé þörf, eftir atvikum til að þess að svara spurningum um kröfuna, atvik að baki henni eða af öðrum ástæðum. Eftir sem áður ber dómara að tilkynna um stað og stund þinghalds sem háð skal svo fljótt sem verða má að kröfunni fram kominni, en með því að áfram sé mælt fyrir um þá tilkynningu í lögum, er ætlunin að hnika í engu frá þeirri nauðsynlegu festu í málsmeðferð sem þörf er á þegar kröfur af þessum toga koma til kasta dómstóla.

Um 15. gr.

Í 15. gr. frumvarpsins er kveðið á um að hugtakið sáttamiðlun verði skilgreint sem úrræði í lögum um meðferð sakamála, en það er hvergi að finna í gildandi löggjöf. Nauðsynlegt er að það eigi sér beina lagastöð þar sem það getur leitt til falla megi frá saksókn. Einnig er talið varhugavert að unnt sé að semja sig frá hefðbundinni ákærumeðferð án aðkomu réttarvörsluferfisins, hafi brot verið kært til lögreglu, þar sem hætta er á að aðstöðumunur eigi sér stað. Breytingin miðar að því að tilgangi sáttva verði náð, þ.e. að hinn brotlegi öðlist skilning

á þeim rangindum sem hann hefur viðhaft og nái sáttum við brotþola með það fyrir augum að komist verði að samkomulagi um málalok á sanngjarnan máta, þar sem hallar á hvorugan aðilann.

Um 16. gr.

Með ákvæðinu er lagt til að gerð verði breyting á lokamálslið 1. mgr. 213. gr. laga nr. 88/2008 um meðferð sakamála, þannig að eftirleiðis ákveði Hæstiréttur þann fjölda eintaka gagna málsins sem leggja þarf fyrir réttinn þegar dómsathafnir eru kærðar til réttarins í stað þess að kveða á um þann fjölda í löggjöf. Nærtækara þykir að mæla fyrir um þetta atriði í reglum Hæstaréttar fremur en að festa það í löggjöf, en rétturinn mælir nú þegar fyrir um fjölda eintaka greinargerða og málsgragna í málum sem áfrýjað er til réttarins, sbr. 1. og 2. mgr. 219. gr. laganna. Með þessu fyrirkomulagi má meðal annars ætla að skjótvirkara verði að bregðast við breyttri þörf á gagnaframlagningu og ekki verður séð að varhugavert sé að færa valdið til ákvörðunar þar um frá löggjafanum.

Um 17. gr.

Hér er lagt til að fellt verði brott skilyrði 1. mgr. 11. gr. laga um dómstóla um að sá aðili sem dómstólasýslan tilnefnir í dómnefnd til að fjalla um hæfni umsækjenda um embætti dómara, megi ekki vera starfandi dómari. Þeim áskilnaði var við setningu gildandi laga um dómstóla ætlað að tryggja fjölbreytileika nefndarmanna en reynslan hefur sýnt, þegar litið er til tilnefninga á aðal- og varamönnum síðustu ár, að ekki er nauðsynlegt að kveða á um þetta atriði í lögum. Þá er einnig litið til þess að aðrir tilnefningaraðilar eru ekki bundnir við skilyrði af nokkru tagi, ef frá eru talin skilyrði sem varða kynjasjónarmið, og þykir rétt að það sama eigi við um tilnefningu dómstólasýslunnar.

Um 18. – 21. gr.

Í 18. – 21. gr. frumvarpsins eru lagðar til breytingar er lúta að setningum varadómara, sem taka sæti í einstökum málum, og setningum dómara til lengri tíma, bæði í Hæstarétti og Landsrétti. Samkvæmt gildandi lögum skulu slíkir dómara koma úr röðum fyrrverandi dómara en sé það ekki unnt þá úr röðum annarra sem fullnægja skilyrðum til að hljóta skipun í viðkomandi embætti. Umrætt skilyrði kom inn sem nýmæli við setningu gildandi laga um dómstóla en reynslan hefur sýnt að örðugt er að setja fyrrverandi dómara til starfans í öllum tilvikum. Kemur þar bæði til að fyrrverandi dómara eru misviljugir til að taka setningu auk þess sem ekki er raunhæft að leita til allra fyrrverandi dómara, eins og ákvæðið gerir í raun ráð fyrir í dag, þegar litið er til aldurs, starfgetu og hversu langt er um liðið síðan viðkomandi sinnti dómstörfum.

Af þessum sökum er lagt til að ákvæðið verði fært í sama horf og fyrir setningu gildandi laga um dómstóla að breyttu breytanda, það er, að settir dómara, jafnt varadómara og þeir sem eru settir til lengri tíma, skuli einfaldlega fullnægja skilyrðum til að skipa megi þá í það embætti sem um ræðir. Þannig þurfi settir dómara við Hæstarétt að fullnægja skilyrðum 2. og 3. mgr. 13. gr. laga um dómstóla og settir dómara við Landsrétt að fullnægja skilyrðum 2. og 3. mgr. 21. gr. sömu laga. Áfram verði þó heimilt að setja dómara við þessa dómstóla þótt hann hafi náð 70 ára aldri. Rétt er að taka fram að þótt hér sé lagt til að rýmka umrædd skilyrði að þessu leyti er ekki óeðlilegt að þegar nauðsynlegt er að setja dómara við Hæstarétt eða Landsrétt, sé fyrst leitað til dómara sem nýlega hafa látið af störfum og búa yfir fullri starfsgetu. Á hinn bóginn er rétt að ákvæðin veiti meira svigrúm þannig að ekki þurfi að leita til allra fyrrverandi dómara um setningu áður en til greina kemur að fara út fyrir þeirra raðir.

Um 22. gr.

Samkvæmt 7. tölul. 1. mgr. 29. gr. gildandi laga um dómstóla má skipa þann einn í embætti héraðsdómara sem hefur í minnst þrjú ár verið alþingismaður eða stundað málflutningsstörf að staðaldri eða gegnt lögfræðistörfum að aðalstarfi hjá ríkinu en leggja má saman starfstíma í hverri af þessum greinum. Bent hefur verið á með áskilnaði ákvæðisins um störf fyrir ríkið eða sveitarfélag séu útilokaðir þeir sem hafa í þrjú ár haft lögfræði að aðalstarfi hjá einkaaðilum, svo sem einkareknum háskólum- eða fyrirtækjum. Í ljósi þess að störf fyrir einkaaðila geta falið í sér vinnu við flókin og umfangsmikil lögfræðileg úrlausnarefni þykir ekki tilefni til að gera lengur greinarmunum á störfum hjá hinu opinbera og einkaaðilum að þessu leyti. Því er lagt til að ákvæðið geri það eingöngu að skilyrði að umsækjandi um embætti héraðsdómara hafi í þrjú ár verið alþingismaður eða gegnt lögfræðistörfum að aðalstarfi. Tekið skal fram að þeir lögmenn sem stunda málflutningsstörf hafa lögfræðistörf að aðalstarfi og er því eftir þessa breytingu ekki nauðsynlegt að tilgreina málflutningsstörf sérstaklega í ákvæðinu.

Um 23. gr.

Samkvæmt gildandi lögum er heimilt að setja héraðsdómara vegna leyfa skipaðra dómara en þó aldrei til skemmri tíma en tólf mánaða nema um sé að ræða leyfi við héraðsdómstól þar sem þrír eða færri dómara starfa. Með öðrum orðum þá er óheimilt að setja dómara við tvo stærstu héraðsdómstóla landsins, Héraðsdóm Reykjavíkur og Héraðsdóm Reykjaness, til fárra mánaða vegna leyfa eða forfalla dómara. Þessi regla kom inn sem nýmæli með gildandi lögum um dómstóla og grundvallaðist hún á því sjónarmiði að nægilega margir dómara væru starfandi við hinna stærri dómstóla til að takast á við aukið álag vegna leyfa og forfalla annarra dómara. Nokkur reynsla er nú komin ákvæðið og þykir ljóst að nauðsynlegt sé að gera ráð fyrir því að í undantekningartilvikum verði heimilt að setja dómara í styttri tíma en 12 mánuði við þá dómstóla sem fleiri en þrír dómara starfa. Þannig getur til að mynda komið upp sú staða að fleiri en einn dómari sé í leyfi á sama tíma svo sem vegna náms, veikinda, fæðingarorlofs eða setningar til starfa á æðra dómstigi. Við þær aðstæður eykst álag á aðra dómara verulega og afleiðingarnar geta orðið þær að afköstum og skilvirkni dómstóls sé stefnt í hættu og málsmeðferðartími lengist.

Með 23. gr. frumvarps þess er því lögð til sú regla, að ekki verði sett í embætti héraðsdómara nema brýn nauðsyn krefji, svo sem vegna forfalla fleiri en eins dómara, og dómstólasýslan mæli með því. Áréttað er að meginreglan verði áfram sú að ekki skuli setja í embætti héraðsdómara vegna leyfa eða forfalla. Aftur á móti verði slíkt heimilt í undantekningartilvikum og þegar brýn nauðsyn krefur. Undantekningarheimildin kemur fyrst og fremst til athugunar þegar leyfi og forföll dómara varna viðkomandi dómstóli að sinna hlutverki sínu sem skyldi, svo sem ef að fleiri en einn dómari er frá störfum. Rétt er að hafa í huga að í sumum tilvikum er um að ræða launalaus leyfi dómara og tímabundin setning dómara eykur því ekki launakostnað dómstólanna. Lagt til að heimildinni verði ekki beitt nema dómstólasýslan mæli með því enda hefur stofnunin yfirsýn yfir mannaflapörf og rekstrarkostnað héraðsdómstólanna.

Um 24. gr.

Frumvarp fjallar um ýmsar breytingar á lögum meðferð einkamála nr. 91/1991 og lögum um meðferð sakamála nr. 88/2008, auk þess að mæla fyrir um nokkrar breytingar á lögum um dómstóla nr. 50/2016. Þær breytingar sem mælt er fyrir um á tveimur fyrstnefndu lögum

eru gerðar á mismunandi stöðum í meðferð þeirra dómsmála sem þau lög varða og fyrir liggur að þau mál verða misjafnlega á vegi stödd þegar almenn gildistaka þessarar laga gengur í garð. Því er nauðsynlegt að kveða sérstaklega á um gildistöku einstaka ákvæða þessa frumvarps með þeim hætti sem mælt er fyrir um í frumvarpinu.

DRÖG